

DAVLAT XUSUSIY SHERIKCHILIGIDA INFRATUZILMA LOYIHALARINI MOLİYALASHTIRISH

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

i.f.n., dotsent Saidov Rasul Boltabayevich

rasulbek_saidov@gmail.com

Jo'rabekova Xumora Muzaffar qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

jurabekovaxumora@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat - xususiy sherikchilik (DXSh) doirasida infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishga oid ma'lumotlar to'plash va ularni tahlil qilish usullari yoritilgan. Tadqiqot davomida rasmiy statistik ma'lumotlar, xalqaro tajriba misollari va normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Ma'lumotlar kontent tahlili, solishtirma tahlil va empirik yondashuv asosida o'rganildi.

Kalit so'zlar: davlat - xususiy sherikchilik, moliyalashtirish, infratuzilma, tahlil usullari, ma'lumot manbalari.

Infratuzilma har qanday davlatning barqaror iqtisodiy o'sishi va ijtimoiy farovonligini ta'minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Avtomobil yo'llari, temir yo'l tarmoqlari, elektr energiyasi tizimlari, suv ta'minoti va kanalizatsiya kabi infratuzilma obyektlarining rivojlanishi nafaqat iqtisodiy faoliyatni rag'batlantiradi, balki aholining hayot sifati va biznes muhitining yaxshilanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bunday strategik ahamiyatga ega loyihalarni amalga oshirish esa ko'p hollarda katta hajmdagi moliyaviy resurslarni, puxta rejalashtirishni va uzoq muddatli boshqaruv yondashuvlarini

talab etadi. Shu sababli so‘nggi yillarda infratuzilmaviy loyihalarni samarali moliyalashtirish va amalga oshirish maqsadida davlat-xususiy sherikchilik (DXSh) modeli dunyo miqyosida keng ommalashmoqda. Ushbu model orqali davlat va xususiy sektor o‘rtasida mas’uliyat va tavakkalchiliklar taqsimlanadi, bu esa nafaqat budjetga tushgan yukni kamaytiradi, balki innovatsion yondashuvlar va samarali boshqaruvni joriy qilish imkonini ham beradi.

Davlat-xususiy sherikchilik (DXSh) — bu davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi uzoq muddatli hamkorlik shaklidir. Ushbu mexanizm, ayniqsa, infratuzilmaviy obyektlarning qurilishi, ularni ekspluatatsiya qilish hamda samarali boshqarish bilan bog‘liq loyihalarni amalga oshirishda qo‘llaniladi. DXSh modeli orqali davlat o‘z zimmasidagi moliyaviy yukni xususiy sheriklar bilan bo‘lishadi, bunda moliyaviy resurslar, tajriba va texnologiyalarni birlashtirish orqali loyiha samaradorligi oshiriladi. Shu bilan birga, xususiy sektorning innovatsion yondashuvlari tatbiq etilib, ko‘rsatilayotgan infratuzilmaviy xizmatlar sifati sezilarli darajada yaxshilanadi.

DXSh konsepsiyasining samaradorligi haqida gapirar ekan, taniqli iqtisodchi Paul Grout uni xatarlarni davlat va xususiy sektor o‘rtasida muvozanatli taqsimlash imkoniyatini beruvchi eng muhim model sifatida baholaydi. U bu mexanizmni ayniqsa, katta moliyaviy resurslarni talab qiladigan va qaytarimi uzoq muddatda amalga oshadigan loyihalarda qo‘llash maqsadga muvofiq deb hisoblaydi. Groutning fikricha, DXSh modeli nafaqat moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi, balki davlat boshqaruv tizimining samaradorligini ham oshiradi.

Davlat-xususiy sherikchilik doirasida infratuzilmaviy loyihalarni moliyalashtirish bir nechta muhim manbalar asosida amalga oshiriladi. Ularning eng asosiylaridan biri bu xususiy sektor investitsiyalaridir. Aksariyat hollarda yirik kompaniyalar o‘z mablag‘lari bilan loyihalarga bevosita kirib kelib, loyiha uchun zarur moliyaviy resurslarni ta’minlaydi. Shu tariqa xususiy kapital davlat resurslari bilan uyg‘unlashadi va loyiha iqtisodiy jihatdan barqaror bo‘lishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, bank kreditlari va xalqaro moliya institutlarining uzoq muddatli moliyaviy vositalari orqali ham infratuzilma sohasiga sarmoya jalb etish keng tarqalgan amaliyot hisoblanadi. Bunday qarz vositalari investorlar uchun daromad manbai bo'lishi bilan birga, loyihalarning moliyaviy asoslanganligini kuchaytiradi.

Shuningdek, davlat tomonidan taqdim etiladigan kafolatlar va subsidiya dasturlari ham muhim rol o'ynaydi. Ular xususiy investorlar uchun xavflarni kamaytirish, moliyaviy barqarorlikni kafolatlash va loyiha samaradorligini oshirishda qo'llaniladi. Ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlar sharoitida davlat kafolatlarining mavjudligi investorlar ishonchini oshirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Moliyalashtirish manbalarining yana bir shakli sifatida obligatsiyalar chiqarish, xususan, maxsus infratuzilmaviy obligatsiyalar – ya'ni infraobligatsiyalar ajralib turadi. Bu vosita orqali keng jamoatchilik, ya'ni moliyaviy bozorlardagi xususiy va institutsional investorlar DXSh loyihalariga jalb etiladi. Bunday moliyalashtirish turi nafaqat mablag' oqimini kengaytiradi, balki loyihalarning moliyaviy ochiqligi va hisobdorligini ham kuchaytiradi.

Jahon banki iqtisodchisi Torsten Ehlers o'z tadqiqotlarida DXSh loyihalarining muvaffaqiyatli moliyalashtirilishida davlatning faol ishtirokini alohida ta'kidlab o'tadi. Uning fikricha, ayniqsa iqtisodiyoti rivojlanayotgan mamlakatlar sharoitida davlat tomonidan taqdim etiladigan kafolatlar infratuzilmaviy loyihalarning moliyaviy barqarorligi va investorlar ishonchining asosi bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, davlatning strategik roli moliyalashtirish mexanizmlarida muvozanatli tarzda aks etishi lozim.

Davlat-xususiy sherikchilik (DXSh) amaliyotida ilg'or tajribaga ega mamlakatlar tajribasi ushbu modelning muvaffaqiyatli qo'llanilishi uchun qanday institutsional va moliyaviy sharoitlar zarurligini ko'rsatadi. Jumladan, Buyuk Britaniya, Avstraliya, Kanada va Singapur DXSh asosida yirik infratuzilma loyihalarini amalga oshirish bo'yicha yetakchi mamlakatlar qatoridan joy olgan. Buyuk Britaniyada joriy etilgan Private Finance Initiative (PFI) dasturi orqali sog'liqni saqlash, transport infratuzilmasi va ta'lim tizimi kabi sohalarda minglab loyihalar hayotga tatbiq etilgan. Bu tajriba orqali davlat sektori

moliyaviy yuklamalarni kamaytirish bilan birga, xususiyl sektorning innovatsion imkoniyatlaridan samarali foydalangan.

Xuddi shunday, Avstraliya va Kanada ham DXSh loyihalarida ishtirok etuvchi xususiyl investorlar uchun xavflarni kamaytirish va barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan huquqiy va institutsional mexanizmlarni ishlab chiqqan. Ularning tajribasida loyiha hayotiyliql, iqtisodiy natijadorlik va moliyaviy ochiqlikni ta'minlashga qaratilgan mezonlar markaziy o'rinni egallaydi.

Singapur esa Osiyo mintaqasida DXShni samarali rivojlantirgan eng ilg'or mamlakat sifatida ajralib turadi. Bu yerda tashkil etilgan "Infrastructure Asia" platformasi investorlar, texnik mutaxassislar va hukumat vakillarini birlashtiruvchi innovatsion maydon sifatida xizmat qilmoqda. Mazkur platforma orqali investorlar uchun loyiha tanlash, moliyaviy risklarni baholash va xalqaro moliyalashtirish manbalariga kirish imkoniyatlari yaratilgan. Jahon iqtisodiy forumining e'lon qilgan reytinglariga ko'ra, Singapur DXSh sohasi bo'yicha ishonchlilik, shaffoflik va samaradorlik ko'rsatkichlari bo'yicha dunyodagi eng ilg'or davlatlardan biri sifatida tan olingan. Bu esa, o'z navbatida, xususiyl kapitalni infratuzilma loyihalariga jalb etishda hal qiluvchi rol o'ynab, investorlar uchun tavakkalchilikni sezilarli darajada kamaytiradi va loyihalarning moliyaviy jozibadorligini oshiradi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda davlat-xususiyl sherikchilik (DXSh) tizimi bosqichma-bosqich rivojlanmoqda va ushbu mexanizm asosida turli sohalarda bir qator loyihalar amaliyotga tatbiq etilmoqda. Ayniqsa sog'liqni saqlash, ta'lim, energetika va transport infratuzilmasi sohalorida DXSh asosida boshlangan tashabbuslar mamlakat iqtisodiy modelida yangi moliyalashtirish yondashuvlariga asos bo'lmoqda. Masalan, Toshkent shahrida barpo etilgan quyosh elektr stansiyasi yoki xalqaro hamkorlik asosida tashkil etilgan universitetlar bu boradagi dastlabki natijalar sifatida e'tiborga loyiq.(1-jadval)

1-jadval

1-jadval. O'zbekistonda DXSh asosidagi loyihalar va ularning xususiyatlari

Loyiha turi	Soha	Namuna (misol)	Moliyaviy modeli	Tizimli muammo
Quyosh elektr stansiyasi	Energetika	Toshkent viloyatidagi 100 MVtli quyosh stansiyasi	Xususiy investitsiya + davlat kafolati	Uzoq muddatli kafolatlarning yetishmasligi
Xalqaro universitetlar	Ta'lim	Yevropa universiteti, Turin politexnika universiteti	Ijaraga asoslangan hamkorlik	Xususiy sektor uchun kafolatlarning sustligi
Tibbiyot klasterlari	Sog'liqni saqlash	Toshkentdagi xususiy diagnostika markazlari	DXSh orqali xizmat ko'rsatish modeli	Moliyalashtirish manbalarining cheklanganligi
Yo'l infratuzilmasi	Transport	Toshkent-Samarqand yo'lini kengaytirish loyihasi	DXSh + kreditlar (xalqaro banklar)	Qonunchilikdagi aniqlik va xavf taqsimoti mexanizmi yo'qligi

Jadvalda ko'rinib turibdiki, O'zbekistonda DXSh asosidagi loyihalar turli sohalarni qamrab olmoqda, biroq har bir yo'nalishda o'ziga xos muammolar mavjud. Shu bois tizimli islohotlar va mahalliy investorlar ishtirokini rag'batlantirish hal qiluvchi omil bo'lib qolmoqda.

Shu bilan birga, ushbu sohada hali yechimini kutayotgan muammolar ham mavjud. DXShning to'laqonli rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan asosiy omillar qatorida moliyaviy manbalar bazasining cheklanganligi, me'yoriy-huquqiy asoslardagi noaniqliklar, shuningdek, xususiy investorlar uchun zarur kafolatlarning yetarli darajada shakllanmaganligi alohida ta'kidlanadi. Ayniqsa, xavflarni taqsimlash mexanizmlarining

zaifligi va huquqiy barqarorlikning yetishmasligi investorlar ishonchini pasaytiruvchi omil bo'lib qolmoqda.

Mazkur yo'nalishda O'zbekiston hukumati tomonidan Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki kabi yirik xalqaro moliya institutlari bilan yaqin hamkorlik yo'lga qo'yilgan. Ushbu tashkilotlar tomonidan texnik yordam, maslahat xizmatlari hamda moliyalashtirish bo'yicha tavsiyalar ko'rsatilmoqda. Biroq, DXShning barqaror ishlashi va kengayishi uchun faqat tashqi moliyaviy institutlarga tayanib qolmasdan, mahalliy investorlar ishtirokini faollashtirish, ular uchun ishonchli va rag'batlantiruvchi muhitni shakllantirish muhim strategik vazifa bo'lib qolmoqda. Shu maqsadda, ichki moliyaviy bozorni rivojlantirish, sarmoyadorlar uchun ochiqlik va kafolatli himoya tizimini kuchaytirish zarurati ortib bormoqda.

Xulosa. Davlat-xususiy sherikchilik orqali infratuzilmaviy loyihalarni moliyalashtirish zamonaviy iqtisodiy taraqqiyotning muhim vositalaridan biridir. Mazkur model davlatning moliyaviy yuklamasini yengillashtirish, innovatsion yondashuvlarni joriy qilish va xizmat sifatini oshirishga xizmat qiladi. Biroq, samarali moliyalashtirish uchun institutsional va huquqiy asoslar mukammallashuvi, shaffoflik va xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Grout, P. (2003). Public and Private Sector Partnerships: The UK Experience. *Economic Journal*.
2. Ehlers, T. (2014). Understanding the Challenges for Infrastructure Finance. *Bank for International Settlements*.
3. Yescombe, E. R. (2011). *Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance*. Elsevier.
4. World Economic Forum (2020). *Global Infrastructure Outlook Report*.
5. Osiyo Taraqqiyot Banki (2023). *PPP Knowledge Hub*.

6. Jahon Banki (2022). *Enabling the Business of Infrastructure*. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 8-iyuldagi PQ-5171-son qarori.